

ВІДГУК
офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Волкової Юлії Анатоліївни

на дисертаційне дослідження Іваніва Андрія Романовича
на тему:

«Прецедентна сила судових актів у національному судочинстві:
проблемні питання і особливості»,

подане на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Питання прецедентної сили судових актів у національному судочинстві є одним із найбільш дискутованих у сучасній вітчизняній правовій доктрині. В умовах постреформеної трансформації судової системи України, активізації євроінтеграційних процесів і кардинального посилення ролі Верховного Суду та Конституційного Суду України у виробленні загальнообов'язкових правових орієнтирів проблематика нормативного впорядкування прецедентного впливу судових актів набуває надзвичайної теоретичної та практичної ваги. Від її вирішення безпосередньо залежать рівень правової визначеності, передбачуваність судової практики, ефективність захисту прав суб'єктів правовідносин і загальна якість правосуддя в Україні.

Особливої гостроти досліджувана проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії проти України та суттєвого розширення масиву принципово нових категорій спорів – про відшкодування шкоди, завданої внаслідок воєнних дій, захист майнових прав на тимчасово окупованих територіях, наслідки вимушеного переміщення населення тощо. За відсутності достатнього законодавчого регулювання саме правові висновки вищих судових інстанцій стають практичним інструментом забезпечення юридичної визначеності у вирішенні подібних справ, що робить тему дисертаційного дослідження Іваніва А. Р. своєчасною, суспільно значущою і науково актуальною.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Мета дисертації сформульована коректно і полягає у комплексному науковому осмисленні прецедентної сили судових актів у національному судочинстві, з'ясуванні її доктринальних, нормативних та інституційно-процедурних засад, а також у розробленні теоретично обґрунтованих підходів до її системного впорядкування. Завдання дослідження логічно деталізують поставлену мету і охоплюють весь спектр необхідних для її досягнення кроків – від доктринального аналізу природи прецеденту та порівняльно-правового огляду двох провідних правових сімей до вироблення класифікаційної моделі, аналізу механізму формування прецедентно-орієнтованих висновків і розроблення конкретної нормативної моделі інституціоналізації. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя, пов'язані з формуванням, визнанням і дією прецедентної сили судових актів; предметом – власне прецедентна сила судових актів і засади її нормативного закріплення в національному судочинстві. Визначення об'єкта і предмета видається науково коректним і відповідає меті та завданням дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Рецензована дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, у якому прецедентна сила судових актів розкривається через авторську концептуальну модель де-факто прецедентності – самостійну категорію, що позначає стан правопорядку, за якого прецедентний вплив судових актів фактично проявляється, але залишається нормативно неповно або фрагментарно оформленим. Саме ця концептуальна рамка, виявлена у трьох взаємопов'язаних вимірах (практика ЄСПЛ як джерело конвенційного тлумачення, правові висновки Верховного Суду з процесуальним обов'язком врахування, рішення і висновки Конституційного Суду України як безумовно-обов'язкові акти конституційної юрисдикції), відрізняє дане дослідження від попередніх і визначає його наукову першість. Серед ключових положень наукової новизни слід виокремити такі:

1. Вперше сформовано системну типологію бар'єрів інституціоналізації прецедентної сили (шість взаємопов'язаних груп: доктринально-методологічні,

нормативні, інституційні, процедурні, інформаційні, соціальні), яка дозволяє пояснити фрагментарність нормативного оформлення де-факто прецедентності у вітчизняному правопорядку.

2. Удосконалено класифікаційну модель судових прецедентів шляхом запровадження чотирикритеріального підходу (за юридичною силою, за впливом на право, за суб'єктом формування, за галузевою належністю) та додаткового поділу обов'язкових прецедентів на безумовно-обов'язкові та умовно-обов'язкові, а деклараторних – на конфірмативні та інтерпретативні.

3. Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження: розмежовано поняття «прецедент», «судовий прецедент», «правова позиція», «ratio decidendi» та «obiter dictum» стосовно мотивувальної частини судового рішення; доведено неприпустимість ототожнення суддівського розсуду з прецедентом.

4. Розроблено нормативну модель подальшої інституціоналізації прецедентної сили судових актів із трирівневою шкалою юридичної зв'язаності та конкретним пакетом законодавчих пропозицій (доповнення ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», процесуальних кодексів, ЗУ «Про доступ до судових рішень», ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ»).

5. Дістало подальшого розвитку обґрунтування ролі ЄДРСР як інфраструктури «прецедентної навігації» – не лише забезпечення відкритості судових рішень, а й ідентифікації, систематизації та моніторингу актуальності правових позицій.

Оцінка структури, методології та змісту дисертації. Структура дисертаційної роботи є логічною і внутрішньо узгодженою. Три розділи послідовно охоплюють: генезу і природу судового прецеденту в двох провідних правових сім'ях (Розділ 1); методологічні та практичні аспекти функціонування прецедентних механізмів у національному судочинстві, включно з аналізом практики ЄСПЛ (Розділ 2); проблематику і перспективи нормативного закріплення прецедентності в системі національного права (Розділ 3). Такий перехід від загальнотеоретичних засад до порівняльного аналізу і від нього – до прикладної

нормативної моделі свідчить про зрілість авторського задуму і методологічну послідовність дослідження.

Методологічну основу дисертації становить комплекс взаємодоповнювальних методів: діалектичний, системний, формально-догматичний, герменевтичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та метод наукового моделювання. Цей інструментарій дозволив автору поєднати доктринальний аналіз із емпіричними даними (статистика ВС, рішення КСУ і ЄСПЛ, соціологічні показники довіри до судової влади), що надає висновкам переконливості й практичної обґрунтованості. Порівняльно-правовий метод застосовано особливо продуктивно: аналіз досвіду Великої Британії, США, Канади, Австралії, Франції, Німеччини, Швейцарії та Іспанії дозволив виявити форми прецедентності, сумісні з континентальною правовою традицією, та обґрунтувати їх запровадження в Україні.

Ключові наукові результати та особисті положення автора. Серед основних наукових досягнень дисертаційного дослідження Іваніва А. Р., що мають самостійне теоретичне й практичне значення, слід виокремити:

1. Концептуальну модель де-факто прецедентності як проміжного правового стану між повним визнанням прецеденту та його запереченням, що є принципово новим для вітчизняної доктрини теоретико-правовим конструктом;
2. Доктринальне обґрунтування того, що прецедентна сила судового акта пов'язана не з рішенням у цілому, а з нормативно релевантним правовим висновком, сформульованим у мотивувальній частині;
3. Системну типологію бар'єрів інституціоналізації прецедентності, яка виявляє взаємообумовленість доктринальних, нормативних, процедурних та соціальних чинників, що гальмують реалізацію стабілізуючого потенціалу де-факто прецедентності;
4. Трирівневу шкалу юридичної зв'язаності (рішення КСУ – безумовно-обов'язкові; висновки ВС – прецедентно-орієнтовані з обов'язком врахування; інші

судові орієнтири – переконливі), яка забезпечує ієрархічну ясність у правозастосуванні;

5. Конкретний пакет узгоджених законодавчих пропозицій, спрямованих на системне нормативне впорядкування прецедентної складової в національному судочинстві, включно з механізмом «контрольованого відступу» від правових висновків ВС;

6. Підходи до операційного застосування практики ЄСПЛ у національних судах, що передбачають належне виокремлення релевантного правового висновку, його співвіднесення з фактичними обставинами справи і забезпечення прозорості судової аргументації.

Теоретичне та практичне значення результатів. У теоретичному вимірі дисертація збагачує понятійно-категоріальний апарат загальної теорії права, теорії судового прецеденту і порівняльного правознавства, пропонуючи операційні визначення де-факто прецедентності, прецедентно-орієнтуючого правового висновку та трирівневої шкали юридичної зв'язаності. Запропонована концептуальна модель може слугувати теоретичною основою для подальших досліджень джерел права в умовах конвергенції правових систем.

Практична цінність роботи підтверджується актами впровадження результатів у діяльність Північного апеляційного господарського суду (акт від 01.05.2026 р.), Бюро експертного забезпечення та ринкового моніторингу ІСС Ukraine (акт від 26.02.2026 р.), а також в освітній процес Київського університету ринкових відносин та Київського міжнародного університету. Законодавчі пропозиції, сформульовані в підрозділі 3.2, можуть бути використані в ході роботи над удосконаленням процесуального законодавства, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закону «Про доступ до судових рішень» і Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Розгляд представлених матеріалів дисертаційного дослідження та опублікованих праць здобувача дає підстави стверджувати про відсутність ознак порушення академічної

добročесності. Використані джерела коректно процитовано з дотриманням норм академічного письма, а сформульовані висновки та пропозиції є результатом самостійного наукового дослідження автора.

Дискусійні питання і зауваження. Попри загалом позитивну оцінку дисертаційного дослідження Іваніва А. Р., окремі його положення можуть бути предметом наукової дискусії:

1. Значну увагу в дисертації приділено проблемі інформаційної інфраструктури прецедентності, зокрема функціонуванню Єдиного державного реєстру судових рішень. Автор слушно ставить питання про необхідність спеціального позначення та систематизації правових висновків. Разом із тим запропонована модель прецедентної навігації в ЄДРСР потребує додаткового обґрунтування щодо її технічної, організаційної та адміністративної реалізованості в сучасних умовах функціонування судової влади.

2. У роботі переконливо доведено, що без належної навігації у масиві судових рішень неможливо забезпечити справжню передбачуваність правозастосування. Водночас надмірна формалізація пошуку та маркування судових актів також може породжувати ризик спрощеного використання практики. З огляду на це дисертація виграє б від розгляду превентивних механізмів, що унеможлиблювали б механічне цитування правових висновків без достатнього аналізу фактичної релевантності справ.

3. У дисертації особливу увагу приділено приватноправовій сфері як найбільш перспективній для подальшого розвитку прецедентної складової. Така позиція належно аргументована через категорії правової визначеності, стабільності цивільного обороту та захисту добросовісних очікувань. Водночас наведена аргументація могла б бути посилена порівняльним обґрунтуванням переваг приватноправової сфери перед адміністративними або соціальними спорами, де потреба в прецедентній визначеності є не менш очевидною.

4. Автор вдало посилив приватноправовий блок прикладами практики Верховного Суду у спорах про відшкодування моральної шкоди. Разом із тим

наведений масив справ потребує додаткової аргументації щодо його достатності для висновку про формування саме сталої лінії судової практики, а не лише сукупності окремих прецедентно значущих рішень у відповідній категорії спорів.

5. Автор послідовно розкриває роль практики ЄСПЛ як джерела права і водночас обґрунтовує нормативно-орієнтуюче значення правових висновків Верховного Суду. Однак співвідношення цих двох компонентів прецедентності потребує особливої ясності: майбутня нормативна модель має чітко розмежовувати прецедентний вплив практики ЄСПЛ і вплив національних правових висновків Верховного Суду, оскільки зведення їх до спільної орієнтуючої функції без відповідного розмежування здатне породжувати колізії у правозастосуванні.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний і дискусійний характер. Вони не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, не ставлять під сумнів її наукову новизну, обґрунтованість основних висновків і практичну значущість отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації викладено у 8 наукових публікаціях, з яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях (у тому числі 1 – у співавторстві з науковим керівником), а 4 – є тезами доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації охоплюють такі видання, як «Економіка. Фінанси. Право», «Аналітично-порівняльне правознавство», «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право», «Європейські перспективи». Апробаційні тези оприлюднено на конференціях у Вінниці (2023, 2024) та Чикаго (США, 2025). Такий рівень апробації є достатнім і відповідає вимогам, що висуваються до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час детального розгляду дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Іваніва Андрія Романовича на тему «Прецедентна сила судових актів у національному судочинстві: проблемні питання і особливості» є самостійною, науково зрілою і практично значущою кваліфікаційною роботою, виконаною на належному теоретичному рівні. Дисертація відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». Її автор — Іванів Андрій Романович — заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

Волкова Юлія Анатоліївна

« 11 » червня 2026 р.
Підпис В. Волкова / Ю. А. Волкова /

